

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 29 квітня 2022 року)

Суми
2022

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Зякун А. І., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Льницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Камьонка М., д-р габ. (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Польща);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Нестеренко В. А., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 9 від 16.06.2022 р.)

Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи : матер. ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. (Суми, 29 квітня 2022 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2022. – 433 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи» (Посвідчення УкрІНТЕІ № 1022 від 20 грудня 2021 р.), присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2022

МІРЗАТУЛАЄВА Катерина Рольфівна
студентка,
Сумський державний університет

СТЕБЛЯНКО Аліна Володимирівна
доктор філософії (Право),
Сумський державний університет

Історія становлення та розвитку державних інституцій в Україні

Державні установи України мають свою специфіку формування упродовж останнього тисячоліття, спричинену її міжнародним становищем та історичною долею. Саме тому проблематика розвитку і становлення не втрачає актуальності і потребує постійного вивчення задля ефективного реформування державної служби на шляху до інтеграції України в європейський простір.

Зародження державних установ на території України бере свій початок з середини IX ст. Справжніх державних установ на той час взагалі не існувало і навіть не могло бути створено, що обумовлено тим, що вся повнота влади була у руках князя, а певні управлінські функції виконували окремі посадові особи. Відповідно, можна коротко охарактеризувати структуру державного управління наступним чином. Главою держави був князь – воєначальник, суддя, і навіть церковний керівник. Боярська дума була неодмінним учасником державного управління. Вона мала значний вплив на князя, але не була закріплена як державний орган, що мав свою компетенцію

та функції. Скликання віче було скоріше винятком, аніж постійною практикою. Існували також урядовці, яких призначав князь, від нього вони залежали, та мали військові, адміністративні, а також фінансові функції. Тіуни, посадники, вирники, мечники, отроки виконували адміністративні та судові функції: керували певною територією, збирали мито, судили і виконували вироки [1].

Загалом така організація державного апарату була характерна для більшості держав, що утворилися на теренах Західної, Центральної та Східної Європи. Упродовж XIV–XVIII ст. на українських землях діяли адміністративні установи й інституції Великого князівства Литовського, Польського королівства, пізніше – Речі Посполитої. Органи управління першої держави значною мірою увібрали давньоруську державну спадщину, зокрема, виникнення та роль Панів-Ради та основні повноваження великого князя та удільних князів Великого князівства Литовського. Водночас подальший розвиток цих держав був спрямований на формування представницьких органів влади та управління, які й набули основного значення на останньому етапі існування Речі Посполитої. Причому, королю належала лише виконавча влада, а законодавча перебувала у Сеймі, який формально представляв увесь народ – шляхту Речі Посполитої. Інші стани суспільства були обмежені в правах, не мали представництва на загальнодержавному рівні, хоча отримали достатньо широкі права місцевого самоуправління.

У другій половині XVII – кінець XVIII ст. Україна мала власну систему органів управління, засновану на

традиційному козацькому управлінні, водночас вбираючи певні риси попереднього польсько-литовського періоду функціонування державних установ на українських теренах. Вся структура урядових інституцій, і сама назва держави (Військо Запорозьке) носила мілітарний характер, а адміністраторами були виключно носії військових звань. Натомість некозацьким населенням управляють органи місцевого самоврядування або козацькі адміністратори [1].

Період другої половини XVIII ст. характеризують як добу системних реформ центрального та місцевого управління. Перерозподіл влади призвів до збільшення ролі дорадчого органу при імператорі за рахунок зменшення повноважень Сенату; скорочення числа колегій і зростання кількості канцелярій і приказів, що діяли за принципом єдності.

Значним кроком у розвитку державного управління стала губерньська реформа 1775 р., що наділила головних посадових осіб надзвичайно широкими повноваженнями, утворила розгалужену систему місцевих управління, залучила до управління представників вищого стану суспільства. Згодом у 1768 р посаду гетьмана було ліквідовано та протягом 1775–1781 було остаточно знищено залишки козацької адміністрації [1].

По всій території України, окрім Галичини Закарпаття та Буковини, розповсюдилися звичайні губерньські установи Російської імперії. Генерал-губернатор, який поєднував у собі цивільне та військове управління, контролював виконання рекрутської повинності, що відіграло велику роль для цієї посади-установи.

Щодо державного управління під час становлення радянського режиму у 20-30-ті рр XX ст., то вона неодноразово змінювалася. Хоча за Конституцією УСРР вищим органом державної влади, яка була нерозподілена на гілки, був Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих селянських і червоноармійських депутатів, але вся влада фактично перебувала в руках Комуністичної партії (більшовиків) України, яка була також підлегла Центральному Комітету Російської комуністичної партії. У період між з'їздами, найвищим законодавчим розпорядчим виконавчим та контролюючим органом державної влади був всеукраїнський Центральний виконавчий комітет. Йому підпорядковувалися губернські ради та Рада Народних Комісарів, що був найвищим органом виконавчої влади, який мав право видавати закони. Щодо міського самоврядування, то воно взагалі не існувало, але були місцеві ради, що також залежали від партійних комітетів [3].

20 квітня 1978 р. прийнято останню Конституцію УРСР, відповідно до якої найвищим органом державної влади було проголошено Верховну Раду, а в період між її сесіями існувала Президія Верховної Ради. Остання підпорядковувалася Раді Міністрів, що був найвищим виконавчим і розпорядчим органом державної влади. Однак фактично вся повнота влади належала Комуністичній партії та її керівним комітетам [2]. Саме цими органами розроблялися перспективні та оперативні плани, кадрова політика, вирішувалися всі питання життєдіяльності населення.

Становлення незалежності української держави призвело до повного реформування державного апарату. Відповідно до Конституції України 1996 р., главою держави та гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України є Президент України. Влада представлена трьома гілками влади: законодавча (Верховна рада України), виконавча (Кабінет міністрів України, центральні органи виконавчої влади та місцеві державні адміністрації) та судова [2].

Нова українська Конституція остаточно затвердила принцип поділу влади в державі. В Україні відтворили систему місцевого самоврядування, а саме, місцеві ради перестали бути формальними представниками державної влади, а принцип підпорядкованості був скасований, що уможливило уникнути відцентрових тенденцій.

1. Папакін Г. Історія державних установ України: Урядуючі інституції та державні установи IX – початку XX ст : курс лекцій. Київ : НАН України ін-т історії України нац. академія кер. кадрів культури і мистецтва, 2010. 239 с.

2. Ковбасюк Ю. В., Ващенко К. О., Сурмін Ю. П. Державне управління : підручник. Київ-Дніпропетровськ : Нац. акад. держ. упр. при президент. України, 2012. Т. 1 : Державне управління. 564 с.

3. Ухач В. З. Історія держави і права України : навч. посіб. Тернопіль : МОН, молоді та спорту України Терноп. нац. екон. ун-т, 2011. 378 с.